जलीराद्भिर्दिनं दृष्टं त्रिंशद्दंशं विषं क्षिपेत् ।
अस्य मांसद्वयं खादेन्माक्षिकघृतसंयुतम् ॥
मध्वाज्यैर्वाकुचीबीजैः कर्षं लिह्यात्ततः परम् ।
तालकेश्वरनामायं सर्व्वकुष्ठहरो रसः ॥"
अर्कौ मारितं ताम्रम् । इति द्वितीयतालकेश्वरो रसः ॥ * ॥

"रसो वलिस्ताम्रमयः पुरोऽग्निः
शिलाजतु स्याद्विषतिन्दुकञ्च ।
वरा च तुल्यं गगनं करञ्ज-
बीजं पृथग्भागचतुष्टयञ्च ॥
संमर्द्द्य सर्व्वं मधुना घृतेन
घृतस्य पात्रे निहितं प्रयत्नात् ।
कर्षं भजेत् प्रत्यहमस्य पथ्यं
शाल्योदनं दुग्धमधुत्रयञ्च ॥
विशीर्णकर्णाङ्गुलिनासिकोऽपि
भवेदनेन सुरतुल्यमूर्त्तिः ।
दारापरित्याग इह प्रदिष्टो
तिलौदनं तत्र निबद्धमूले ॥"

ताम्रमयञ्च मारितम् । पुरो गुग्गुलुः । अग्निश्चित्रकम् । विषतिन्दुकः कुचिला । वरा त्रिफला । रसादि त्रिफलान्तं सर्व्वं तुल्यम् । गगनमभ्रकम् । करञ्जबीजञ्च पृथक् चतुर्गुणं रसात् । तत्र कुष्ठे बहुमूले सति तिलौदनमेव पथ्यम् । इति गलत्कुष्ठाधिकारः । इति भावप्रकाशः ॥ * ॥ अथ सर्व्वव्याधिहरकवचम् ।

हरिरुवाच ।

"सर्व्वव्याधिहरं वक्ष्ये वैष्णवं कवचं शिवम् ।
येन रक्षा कृता शम्भोः श्वेतं रक्षयतः पुरा ॥
प्रणम्य देवमीशानमजं नित्यमनामयम् ।
देवं सर्व्वेश्वरं विष्णुं सर्व्वव्यापिनमव्ययम् ॥
वक्ष्याम्यहं प्रतिसरं नमस्कृत्य जनार्द्दनम् ।
अमोघाप्रतिमं सर्व्वं सर्व्वदुःखनिवारणम् ॥
विष्णुर्मामग्रतः पातु कृष्णो रक्षतु पृष्ठतः ।
हरिर्मे रक्षतु शिरो हृदयञ्च जनार्द्दनः ॥
मनो मम हृषीकेशो जिह्वां रक्षतु केशवः ।
पातु नेत्रे वासुदेवः श्रोत्रे सङ्कर्षणोऽवतु ॥
प्रद्युम्नः पातु मे घ्राणमनिरुद्धश्च चर्म्मकम् ।
वनमाली गलस्थानं श्रीवत्सो रक्षतासुरः ॥
पार्श्वं रक्षतु मे चक्रं वामं दैत्यनिवारणः ।
दक्षिणन्तु गदा देवी सर्व्वासुरनिवारिणी ॥
उदरं सुबलं पातु पृष्ठं मे पातु लाङ्गलम् ।
ऊरू रक्षतु मे शार्ङ्गं जङ्घे रक्षतु नन्दकः ॥
पार्ष्णी रक्षतु शङ्खश्च पद्मं मे चरणावुभौ ।
सर्व्वकार्य्यार्थसिद्ध्यर्थं पातु मां गरुडः सदा ॥
वराहो रक्षतु जले विषमेषु च वामनः ।
अटव्यां नरसिंहश्च सर्व्वतः पातु केशवः ॥
हिरण्यगर्भो भगवान् हिरण्यं मे प्रयच्छतु ।
सांख्याचार्य्यस्तु कपिलो धातुसाम्यं करोतु मे ॥
श्वेतद्वीपनिवासी च श्वेतद्वीपं नयत्वजः ।
सर्व्वान् शत्रून् क्षयतु मधुकैटभसूदनः ॥
विष्णुः सदा विकिरतु किल्बिषं मम विग्रहात् ।
हंसो मत्स्यस्तथा कूर्म्मः पातु मां सर्व्वतो दिशम् ॥
त्रिविक्रमस्तु मे देवः सर्व्वान् पापान् निकृन्ततु ।
नरनारायणौ देवौ बुद्धिं पालयतां मम ।
प्रेतो मे निर्म्मलं ज्ञानं करोत्वज्ञानभञ्जनम् ।
बलरामो नाशयतु कल्मषं यत् कृतं मया ॥
पद्मां ददातु परमो सुखं मूर्द्ध्नि मम प्रभुः ।
दत्तात्रेयः कलयतु सपुत्रपशुबान्धवम् ॥
सर्व्वानरीन्नाशयतु रामः परशुना मम ।
रक्षोघ्नस्तु दाशरथिः पातु नित्यं महाभुजः ॥
शत्रून् मे समरे हन्याद्रामो यादवनन्दनः ।
प्रलम्बकेशिचाणूरपूतनार्कसनाशनः ॥
कृष्णस्य यो बालभावः स मे कामान् प्रयच्छतु ।
अन्धकारं तमो घोरं पुरुषं कृष्णपिङ्गलम् ॥
पश्यामि भयसन्तप्तः पाशहस्तमिवान्तकम् ।
ततोऽहं पुष्करीकाक्षमच्युतं शरणं गतः ॥
धन्योऽहं निर्भयो नित्यं यस्य मे भगवान् हरिः ।
श्रुत्वा नारायणं देवं सर्व्वोपद्रवनाशनम् ॥
वैष्णवं कवचं बद्ध्वा विचरामि महीतले ।
अप्रधृष्योऽस्मि भूतानां सर्व्वदेवमयो ह्यहम् ॥
स्मरणाद्देवदेवस्य विष्णोरमिततेजसः ।
सिद्धिर्भवतु मे नित्यं यथामन्त्रमुदाहृतम् ॥
यो मां पश्यति चक्षुर्भ्यां यांश्च पश्यामि चक्षुषा ।
सर्व्वेषां पापदुष्टानां विष्णुर्वेत्ति चक्षुषा ॥
वासुदेवस्य यच्चक्रं तस्य चक्रस्य ये स्वराः ।
ते छिन्दन्तु च पापं मे मम हिंसन्तु हिंसकान् ॥
राक्षसेषु पिशाचेषु कान्तारेष्वटवीषु च ।
विवादे राजमार्गेषु द्यूतेषु कलहेषु च ॥
नदीसन्तरणे घाते संग्रामे प्राणसंशये ।
अग्निचौरनिपाते च सर्व्वग्रहनिवारणे ॥
विद्युत्पर्वविघोरेषु रोगेऽथ विषमङ्कटे ।
जप्यमेतज्जपेन्नित्यं शरीरे भयमागते ॥
अयं भगवतो मन्त्रो मन्त्राणां परमो महान् ।
विख्यातं कवचं गुह्यं सर्व्वपापप्रणाशनम् ॥
स्वमायाकृतिनिर्म्माणकल्पान्तगूढगो महत् ।
अनाद्यन्त जगद्बीज पद्मनाभ नमोऽस्तु ते ॥
ॐ कालाय स्वाहा । ॐ कालपुरुषाय स्वाहा ।
ॐ कृष्णाय स्वाहा । ॐ कृष्णपुरुषाय स्वाहा ।
ॐ चक्राय स्वाहा । ॐ चक्रपुरुषाय स्वाहा ।
ॐ प्रचण्डाय स्वाहा । ॐ प्रचण्डपुरुषाय स्वाहा । ॐ सर्व्वाय स्वाहा । ॐ सर्व्वपुरुषाय स्वाहा । ॐ नमो भुवनेशाय त्रिलोकधात्रे हरिटि मिरिटि स्वाहा । ॐ नमो अग्ने चाभये ये ये सत्त्वा या पाञ्चरा वेषां दैत्यदानवयक्षराक्षसभूतपिशाचकुष्माण्डापस्मारकोच्छादनज्वराद्यैकाहिकद्वितीयकतृतीयचातुर्थकमौहूर्त्तिकदिनज्वररात्रिज्वरसन्ध्याज्वरसर्व्वज्वरादीनां लूताकीटकण्टपूतनाशुजङ्घस्थावरजङ्गमविषादीनामिदं शरीरं ममाप्यपथ्यं भवतु तुम्बुरुस्फुटप्रकटोत्कटविकटदंष्ट्रपूर्व्वतो रक्ष । ॐ हैहै हैहै दिनकर सहस्रकाल ममाग्रतो जय पश्चिमतो रक्ष । ॐ निवि निवि प्रदीप्तज्वलनज्वालाकारा महाकपिल उत्तरतो रक्ष । ॐ मिलि मिलि विलि विलि गारुडि गौरि गान्धारि विषमोह विषविषमांसं मोहयतु स्वाहा । दक्षिणतो रक्ष मां अमुकस्य सर्व्वभूतभयोपद्रवेभ्यो रक्ष रक्ष जय जय विजयते न क्षीयते विप्रश्रवोऽहं कृतवाद्यते । भयरुद्य भयवोभयोऽभयं दिशतु ममास्तात् सादनमच्युतः । तद्दूरमखिलं विशन्तु लोका युगपरिवर्त्तसहस्रं चयास्तमनमिव प्रविशन्ति कल्पयन्तो ॥
वासुदेवः सङ्कर्षणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः ।
सर्व्वज्वराञ्जयन्तु विष्णुर्नारायणो हरिः ॥"
इत्यादिमहापुराणे गारुडे सर्व्वव्याधिहरविष्णुकवचं नाम २०० अध्यायः ॥

व्याधिघातः, पुं, (व्याधेर्घातो यस्मात् ।) आरग्वधवृक्षः । इत्यमरः ॥

व्याधितः, त्रि, (व्याधिः संजातोऽस्येति । तारकादित्वादितच् ।) व्याधियुक्तः । तत्पर्य्यायः । आमयावी २ विकृतः ३ अपटुः ४ आतुरः ५ अभ्यमितः ६ अभ्यान्तः ७ । इत्यमरः ॥ रोगी ८ । इति जटाधरः ॥ (यथा, हितोपदेशे ।
"दरिद्रान् भर कौन्तेय मा प्रयच्छेश्वरे धनम् ।
व्याधितस्यौषधं पथ्यं नीरुजस्य किमौषधैः ॥")

व्याधिहन्ता, [ऋ] पुं, (व्याधेर्हन्ता ।) वाराहीकन्दः । इति राजनिर्घण्टः ॥ व्याधिघातके, त्रि ॥

व्याधुतः, त्रि, (वि + आ + धु + क्तः ।) कम्पितः । इति शब्दरत्नावली ॥

व्याधूतः, त्रि, (वि + आ + धू + क्तः ।) कम्पितः । इति शब्दरत्नावली ॥ (यथा, गीतगोविन्दे । १ । ३८ ।
"उन्मीलन्मधुगन्धलुब्धमधुपव्याधूतचूताङ्कुर-
क्रीड़त्कोकिलकाकलीकलकलैरुद्गीर्णकर्ण-
ज्वराः ॥")

व्यानः, पुं, (व्यानिति सर्व्वशरीरं व्याप्नोतीति । वि + आ + अन + अच् ।) शरीरस्थपञ्चवायुन्तर्गतसर्व्वशरीरगवायुः । इत्यमरः ॥ इमे प्राणादयः पञ्चवायवः शरीरे तिष्ठन्ति ते च नियतस्थानस्थाः । यदाहुः ।
"हृदि प्राणो गुदेऽपानः समानो नाभिसंस्थितः ।
उदानः कण्ठदेशे च व्यानः सर्व्वशरीरगः ॥"
इति ॥

एवं तद्व्यापाराश्च यथा,—
"अन्नप्रवेशनं सूत्रावृत्तिर्गोऽग्निविप्राचनम् ।
भाषणादि निमेषादि तद्व्यापाराः क्रमादमी ॥"
इति भरतः ॥

श्रीधरस्वामिमते तत्कर्म्म । व्यायनम् । आकुञ्चनप्रसारणादि । अन्यच्च ।
"व्यानो व्यानयतस्तं सर्व्वव्याधिप्रकोपजः ।
महारजतसुप्रख्यो दानोपादानकारणः ॥
स चाक्षिकर्णयोर्मध्ये कण्ठां वै गुल्फयोरपि ।
ग्रीवे गले स्फिगुरुदेशे तिष्ठत्यत्र निरन्तरम् ।
स्कन्धयोश्चधरं वक्त्रं गात्रनेत्रप्रकोपजः ॥"
इति शारदातिलकटीका ॥

व्यापकः, त्रि, (वि + आप् + ण्वुल् ।) विशेषेणाप्नोति यः । तद्निष्ठात्यन्ताभावाप्रतियोगी ।